

Páldi István újabb hollandiai munkája 1747-ből

Bujtás László Zsigmond

Páldi István (teljes nevén Páldi Székely István) munkásságáról, aki Tótfalusi Kis Miklós mellett a kolozsvári nyomdászat kiemelkedő alakja volt, számos közlemény látott már napvilágot.¹ Újabban V. Ecsedy Judit méltatta, részben hírt adva két, korábban ismeretlen hollandiai alkotásáról,² majd részletes tanulmányban összegezve munkásságát.³ Ez utóbbi közleményében a szerző külön fejezetet szentel az erdélyi diák hollandiai munkáinak.⁴

Páldi hollandiai alkotásai között szokás számontartani ifj. Gyöngyösi Pál 1744-ben Leidenben készült portréját, amelyből Magyarországon⁵ és Hollandiában⁶ maradt fenn egy-egy példány. A metszetről két korai híradás áll rendelkezésünkre. Weszprémi István 1774-ben Gyöngyösi életrajzában⁷ azt írja, hogy a nyomtatványt – amelyen a portré alatt egy-egy Gyöngyösit köszöntő, latin és holland nyelvű vers is található – Páldi „edidit” (a mű kétnyelvű kiadásában: bocsátotta ki),⁸ és joggal, mert az egylapos nyomtatványon valóban ez olvasható: „Steph. Páldi edidit Lugd. Bat. Ao. 1744.” Horányi Elek 1776-ban viszont azt állítja, hogy a képet Páldi rézbe metszette: „Icon, quam Chalcographus Hung. Steph. Páldi Amstelodami MDDCCXLIV aeri incidit.”⁹ Mindezt azért érdemes megemlíteni, mert felveti az a kérdést, hogy a holland nyelvű verset is Páldi ír-

¹ TÖRÖK 1888; FERENCZI 1896, 41–43; KELEMEN 1910; PATAKY 1951, 194–195; HERPEI 1963, 178–179.

² V. ECSEDY 2014.

³ V. ECSEDY 2015.

⁴ *Uo.*, 234–236.

⁵ Lelőhelye: Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Történelmi Képcsarnok (MTKcs.), 1554. Lásd CENNERNÉ 1991, 58.

⁶ Lelőhelye: Amsterdam, Rijksmuseum, jelzete: RP-P-1896-A-19073.

⁷ WESZPRÉMI 1960, 120–126.

⁸ *Uo.*, 124–125.

⁹ HORÁNYI 1776, 61.

ta-e, vagy volt-e esetleg egy ismeretlen társa, aki azt készítette.¹⁰ További, megválaszolásra váró kérdés, hogy az erdélyi diák a nyomtatványt melyik leideni nyomdásznál jelentette meg.

Páldi újonnan ismertté vált, Hollandiában készült alkotásai közül az egyik az utrecht-i egyetem épületét ábrázolja, míg a másik, egy másik allegorikus metszet Adriaan Reland, holland orientalista költeményei 1748-ban Utrechtben megjelent kiadásának címlapján látható.¹¹ Az első metszet valójában csak itthon számít újdonságnak, mivel a holland szakirodalom régóta ismeri, több ottani bibliográfia is regisztrálta, egyetemtörténeti munkákban is említik, sőt a múlt század 30-as éveiben Segesváry Lajos is hírt adott róla, de nem közölte.¹²

Az alig hatvan lapos kiadvány, amelynek címlapján Páldi előbb említett, az utrecht-i egyetem épületét ábrázoló metszete látható,¹³ azokat az eseményeket ismerteti, amelyek során az Utrechtben tanuló diákok köszöntötték IV. Vilmost, teljes nevén Vilmos Károly Henrik Friso (1711–1751) orániai herceget abból az alkalomból, hogy az 1747 nyarán Utrechtbe látogatott. Az utrecht-i látogatás egy hosszabb eseménysorozat része volt, amely abból az alkalomból jött létre, hogy Vilmost az akkori Hollandiát alkotó hét tartomány mindegyikében helytartónak (stadhouder) választották. Az eseményt az egyes városokban ünnepek, többek között köszöntőbeszéd, felvonulások, tűzijátékok, majd az ünnepi alkalomra készült oratiók, költemények nyomtatott formában való megjelentetése és a történéseket ismertető kiadványok kísérték. Az eseménysorozat jelentőségét mutatja, hogy a több várost érintő út kapcsán a Hollandiában megjelent kiadványok retrospektív bibliográfiája¹⁴ szerint százharmincnál több kiadvány született.

A szóban forgó kis kötet részletesen beszámolt arról is, hogy a városban tartózkodó diákok miként vették ki részüket az ünnepekből, és külön, név szerint is megemlíti a menetben vonuló hét magyar diákot, köztük Páldit is.¹⁵

¹⁰ A Gyöngyösi-portré online elérhető változatának adatai szerint a nyomtatvány készítője Johannes van Vilsteren amszterdami festő-rajzoló, rézmetsző, igényes kiadványokat készítő művész, míg Páldi a kiadója: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portret_van_Paulus_Gy%C3%B6ngy%C3%B6si,_RP-P-1896-A-19073.jpg (Megtekintés: 2025. 12. 21.) Az egy lapos kiadványon viszont az előbbi leírással ellentétben nem található meg Van Vilsteren neve (Bas Nederveen, Rijksmuseum Amsterdam szíves közlése), ezért Van Vilsteren és Páldi esetleges kapcsolatát további kutatásoknak kell tisztázniuk.

¹¹ V. ECESEDY 2014, 75; V. ECESEDY 2015, 235.

¹² SEGESVÁRY 1935, 67.

¹³ SCHAGEN 1747.

¹⁴ Short-Title Catalogue Netherlands (STCN).

¹⁵ SCHAGEN 1747, 54.

A kiadványt a Besseling testvérek, Herman és Johannes utrecht-i könyvkereskedők és nyomdászok jelentették meg közösen. Kettejük közül az előbbi működött hosszabb ideig, 1741–1761 között,¹⁶ míg testvére csak az 1747–1752, illetve az 1754–1759 közti években.¹⁷ A jelenleg ismert nyomtatványok alapján jellemzően Herman jelentkezett önálló kiadványokkal, Johannes egy-két kivételtől eltekintve a testvérével közös kiadású nyomtatványokhoz adta a nevét. A szóban forgó kötetben arról is szó esik, hogy a megválasztott helytartó köszöntésére a városban tanuló diákok az ünnepi felvonuláson két zászlóval jelentek meg, ismerteti a zászlók szövegét, és közli azok képét, megemlítve, hogy azt a magyar diákok egyike metszette rézbe.¹⁸

1. kép: Az utrecht-i diákok zászlói, Páldi István részmetsete (Schagen, Marten, *Naeuwkeurige beschryving, Utrecht, 1747*) (Utrechts Archief, catalogusnummer: 39535)

A kép alatt ez áll: „Steph. Páldi del(ienavit) et sculp(sit)”, vagyis a képeket Páldi tervezte és metszette.¹⁹

¹⁶ STCN: Besseling, Hermanus

¹⁷ STCN: Besseling, Johannes

¹⁸ SCHAGEN 1747, 7–8.

¹⁹ A kép a 6. és 7. oldalak között helyezkedik el. A metszetet Segesváry a múlt század 30-as éveiben regisztrálta, de nem közölte. SEGESVÁRY 1935, 67.

A felső zászlón egy IV. Vilmost dicsőítő latin nyelvű felirat olvasható:

„Wilhelmus Henricus Carolus Friso, Belgarum spes et deliciae, heroum maiorum soboles, stemmata dignus, principum optimo, pacis, opulentiae et litterarum statori felicissimo, Wilhelmo Aurantio libens m(erito)q(ue) pos(uerunt) Academiae Traiectinae cives.”

Vagyis:

„Vilmos Károly Henrik Friso, a hollandok reménysége és dicsősége, a nagy hősök leszámozottja, méltó az apák törzséhez. A hercegek legjobbjának, a béke, a bőség és a tudomány legdicsőbb oltalmazójának, Orániai Vilmosnak ajánlották ezt szívesen és örömmel az utrechti egyetem polgárai.”

Az alsó kép felső részének központi részében levő keret a térdszalagrend francia nyelvű mottóját: „Honi soit qui mal y pense” („Rossz az, aki rosszat gondol”) tartalmazza, ezt balról az Orániai–Nassau-ház címerállata, az oroszán tartja, magában a keretben balra IV. Vilmos címere látható, ennek négy negyedében a dinasztia ősi birtokaira (Nassau, Katzenelnbogen, Vianden és Dietz) utaló oroszánokkal, hasonlóan az előbbi négy negyed közé ékelődő ötödik címerhez, amelyben a kürtök a dinasztia további ősi birtokait (Châlons, Orange, Genf) jelképezik. A címert tetején a hercegi korona zárja le.

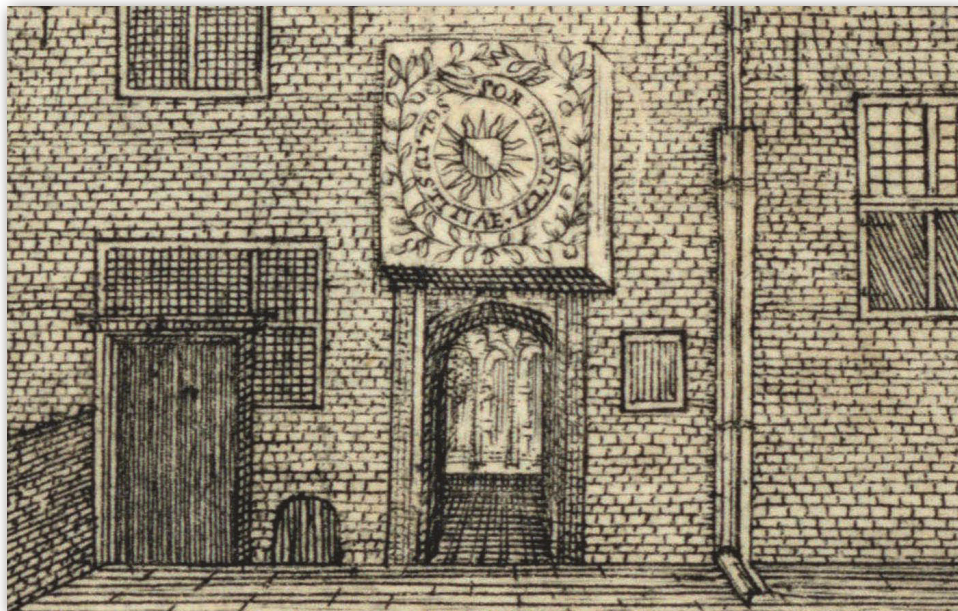
A kettős címert magába foglaló keretet jobbról a Brit Királyság egyik címerállata, a Skóciára utaló egyszarvú tartja, amely egyben Vilmos felesége, Hannoveri Anna (1709–1759) címerének is része volt. Az ő címerében az első negyedben levő oroszánok Angliára, a másodikban a liliomok Franciaországra, a következőben a hárfa Írországra, az utolsóban az oroszánok Angliára utalnak. A címert felül itt is hercegi korona határolja.

A hercegi pár kettős címere alatt, az előbbiekkal egy szalaggal összekötve egy pajzson Utrecht város címere látható, amelyet napsugarak vesznek körül, utalva az ottani egyetem jelmondatára: *Sol Iustitiae Illustra Nos*. (Ragyogj ránk, igazság napja!)²⁰ A képet a felső részt kivéve ágakat jelképező ornamentikus dísz keretezi, az ágak között megbújó narancsokkal, amelyek az Orániai–Nassau-ház nevének első tagjára (orange = narancs) utalnak.

A címert Páldi korábban említett, az utrechti egyetem épületét ábrázoló metszetén is megformázta, a bejárat felett azon is látható a város címere és az

²⁰ Vö. Malakiás 4:2: És feltámad néktek, a kik félitek az én nevemet, az igazságnak napja, és gyógyulás lesz az ő szárnyai alatt, és kimentek és ugrándoztok, mint a hízlalt tulkok. (Károli Gáspár fordítása.)

azt körülvevő jelzésszerű napsugarak, de azon az egyetem jelmondata nem a címer alatt van, hanem körbeveszi a címert, és az ornamentikus dísz az előbbieket teljesen körbeöleli.

*2. kép: Részlet az utrechti egyetem épületét ábrázoló képről
(Schagen, Marten, Naeuwkeurige beschryving, Utrecht, 1747)
(Utrechts Archief, catalogusnummer: 38041)*

Kérdés, hogy az erdélyi diák miként kaphatott megbízást a kiadványt megjelentető Besseling testvérektől a címlapon látható és a zászlókat bemutató metszeteit elkészítésére. Páldi 1747 februárjában még Leidenben volt,²¹ és bár az utrechti egyetemre való beiratkozásának az egyetem anyakönyvében nincs nyoma, a metszeteit tartalmazó kötet a városban tanuló diákként említi.²² Mivel a IV. Vilmost köszöntő utrechti ünnepség, amelyen Páldi is részt vett, 1747. július 27-én volt, az erdélyi diáknak az év februárja és júliusa között kellett a városba érkeznie.

A Páldi és a Besseling-nyomda közötti kapcsolat eddig nem kapott figyelmet, jóllehet Herman Besseling a Páldi metszeteit tartalmazó köteten kívül megjelentette a városban tartózkodó magyar diákok IV. Vilmos utrechti látogatását köszöntő hosszú, latin nyelvű költeményét is.²³ Ez arra utal, hogy volt

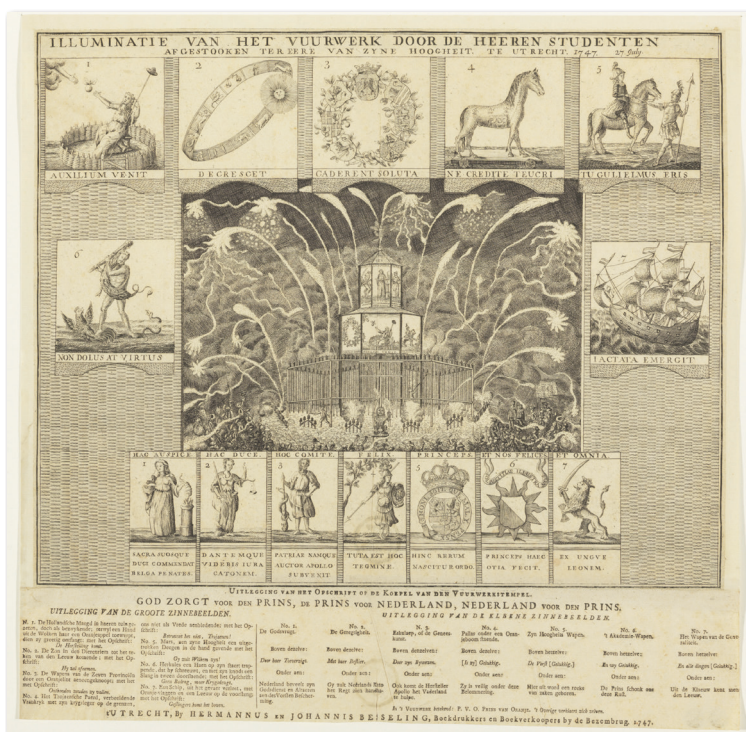
²¹ FERENCZI 1903.

²² SCHAGEN 1747, 54.

²³ ANONIM, 1747. – Ezt a nyomtatványt a RMK III. 18. századi sorozata még nem regisztrálta.

kapcsolat a testvérpár és a magyar diákok között, vagy Páldinak köszönhetően, vagy fordítva: a magyar diákok ajánlották maguk közül Páldit a metszetek elkészítésére, de az is elképzelhető, hogy Besseling esetleg Páldi leideni nyomdászati tanulmányairól, sőt munkáiról²⁴ értesülve fogadta készséggel a nyomdász-mesterséget tanuló erdélyi diákot.

A Páldi és Besseling közti kapcsolat jellegéhez szolgálhat adalékkal három másik, szintén a Besseling-nyomdához köthető metszet is. Az eddig tárgyalt kötetben szerepel egy másik kép is, amely azt a tűzijátékot ábrázolja, amelyet IV. Vilmos utrecht-i látogatása alkalmából a városban tanuló diákok terveztek és hoztak működésbe:

3. kép: Az 1747-es utrecht-i tűzijátékot ábrázoló kép, ismeretlen alkotó rézmetszete (Schagen, Marten, *Naeuwkeurige beschryving, Utrecht, 1747*) (Utrechts Archief, catalogusnummer: 32402)

Maga a tűzijáték a kép felső részében látható, mellette és alatta allegorikus rajzok és szövegek vannak.

Példánya a hágai Királyi Könyvtárban és az amszterdami Egyetemi Könyvtárban (STCN).

²⁴ FERENCZI 1903.

Bár a metszetet a bibliográfia, amely az évszázadok során a holland uralkodócsalád tagjainak különböző ünnepi eseményeken történt megjelenéseivel és temetésével kapcsolatos kiadványokat összegzi, Páldinak tulajdonítja²⁵ – nyilván abból kiindulva, hogy a zászlókat megjelenítő metszetet Páldi készítette –, ennek ellentmond, hogy az alkotás a zászlós metszettel ellentétben nincs szignálva.²⁶ Nincs is más adat arra, hogy az említett bibliográfián kívül bárki is Páldinak tulajdonítaná a metszetet. Páldi szerzősége ellen szól az is, hogy Besseling a tűzijátékot ábrázoló metszetet más változatban is megjelentette,²⁷ de Páldit egyikén sem tüntette fel a metszet készítőjeként, sőt mi több, a változatok egyikén sincs megadva a metszet készítőjének neve.²⁸

Ha a magát a tűzijátékot ábrázoló képrész alatti képeket vesszük szemügyre, azt látjuk, hogy alatta is van két kép, amelyek közül az egyik (az 5. számú) IV. Vilmos címerét és a már korábban említett jelmondatot, a másik (a 6. számú) Utrecht város címerét és az ottani egyetem jelmondatát ábrázolja:

4a. kép: IV. Vilmos címere, részlet

²⁵ LANDWEHR 1971.

²⁶ A Páldi halála után elhangzott mindkét gyászbeszéd említi, hogy az erdélyi diák Hollandiában többek között kitanulta a „tűzi mesterséget”, és hazatérte után, 1766-ban ifj. Teleki Ádám esküvőjére tűzijátékot készített. PATAKY 1951, 194; V. ECSEDY 2015, 228, 231, 242. Páldit nyilván az Utrechtben látott ünnepélyes esemény is ösztönözhetette, hogy elmélyedjen a tűzijáték-készítésben.

²⁷ A másik változaton a kötetbeli metszethez képest az allegorikus ábrák közötti tér üres, nem vonalkázott. Lelőhelye: Amsterdam, Rijksmuseum, jelzete: RP-P-OB-83.886. Fennmaradt egy harmadik változat is a tűzijátékról, ezen az ábrák közötti tér szintén üres, egy részük elrendezése viszont eltér a korábbin levőtől, és nem látható rajta Besseling impresszuma. Lelőhelye: Amsterdam, Rijksmuseum, jelzete: RP-P-OB-83.887.

²⁸ A Páldi metszeteit tartalmazó Schagen által készített kiadvány sem említi a metszet készítőjének nevét, csak a tűzijáték ötletgazdáját, illetve a tűzijáték és az ahhoz kapcsolódó allegorikus rajzok és szövegek kiötlőjét, Abraham Perrenot diákot. SCHAGEN 1747, 39.

4b. kép: Utrecht város címere az egyetem jelmondatával, részlet

Páldi zászlós metszete és az előbb említett, tűzijáték alatti képek között vannak hasonlóságok, például a hercegi korona alsó peremének megformázása, az egyetem jelmondatánk szalagon való elhelyezése, de vannak különbségek is. Az egyik, hogy míg az erdélyi diák metszetén egy képen látható a hercegi pár kettős címere és alatta Utrecht város címere és az egyetem jelmondata, ez a két rész a tűzijátékot ábrázoló metszet alatti képek esetében különvállik. Egy másik eltérés, hogy a tűzijáték alatt az egyik képen csak a hercegi pár férfitagjának, IV. Vilmosnak a címere látható. További különbség, hogy az utrechti egyetem jelmondatát tartalmazó szalag nem a címer alatt, hanem felette van, és egyik említett képen sem látható a Páldi metszetén meglévő, a szinte az egész képet körülvevő ornamentikus dísz.

Páldi és Besseling kapcsolatát illetően egy másik elgondolkodtató tény, hogy Herman Besseling nyomdájában ugyancsak 1747-ben jelent meg egy másik, szintén IV. Vilmos utrechti látogatásához kapcsolódó kiadvány, amely Johan van Eysden van Achlum holland költőnek az uralkodót dicsőítő, holland nyelvű költeményét tartalmazza.²⁹ Ebben a címlapot követő oldalon szintén IV. Vilmos címere látható, körülötte a Hollandiát alkotó hét tartomány címerével. Ezt nem Páldi, hanem Jan Caspar Philips³⁰ készítette, ami azt mutatja, hogy Besseling más metszetkészítőkkel is együttműködött.

²⁹ EYSDEN VAN ACHLUM 1747.

³⁰ Jan Caspar Philips (1690–1775) szülei Németországból települtek át Amszterdamba. Számos rézmetszetet készített, többek között az 1747-ben Utrechtben Willem Jan Reersnél megjelent magyar biblia címlapját is.

5. kép: IV. Vilmos címere

(Eysden van Achlum, Johan van, Eerspoor aan de Nederlanders, Utrecht, 1747)

(Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-OB-83.906)

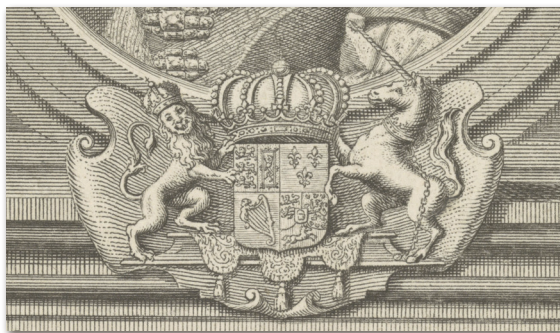
Ugyanez a címer jelent meg egy másik 1747-es kiadványban is, amelyet a Besseling testvérek két másik utrechti könyvkereskedővel, Willem és Willem Hendrik Kroonnal együtt adtak ki, és szintén IV. Vilmos utrechti látogatásához kapcsolódik, és Arnold Drakenborch (1684–1748) utrechti professzor eredetileg latinul előadott köszöntőbeszédének holland fordítását tartalmazza.³¹

A Besselingék műhelyében készült, itt bemutatott metszetek azt mutatják, hogy a műhelyben rendelkezésre álltak olyan részletgazdag metszetek, amelyek Páldi számára mintául szolgálhattak a zászlós metszet alsó részén látható kettős hercegi címer elkészítéséhez, ami nyilvánvalóan nagyobb kihívást jelentett számára, mint a kötet címlapján szereplő, az utrechti egyetem bejáratát ábrázoló metszet megalkotása.

Az eddig bemutatott címerek csak a hercegi pár férfitagját, IV. Vilmosét ábrázolják, nem az erdélyi diák metszetén látható kettős címet. Mivel Besseling nyomdájából jelenleg nem ismert olyan kiadvány, amelyen a pár női tagjának címere látható, az ezt inspiráló metszetet máshol kell keresni.

Hannoveri Anna, aki II. György brit király lánya volt, 1734-ben ment feleségül IV. Vilmoshoz. Az esküvőjük kapcsán, de magáról Annáról is készültek olyan nyomtatványok, amelyek arcképét és a címerét ábrázolják. Ilyen Wouter Jongmannak egy 1712 és 1744 közé datált metszete:

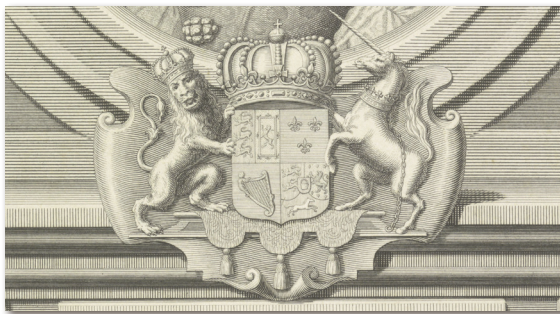
³¹ DRAKENBORCH 1747.

6. kép: Hannoveri Anna címere, részlet a hercegnő portróját ábrázoló nyomtatványról (Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-OB-47.848)

Az előbbi metszeten és a Páldi metszetén látható címer feltűnően sok hasonlóságot mutat: a bal oldalon levő oroszlán sörénye, a jobb oldalon levő egyszarvú hátán lelógó lánc, a két állat farkának kialakítása, a címer bal alsó negyedében levő hárfa és annak felső végződése, amely más, részletgazdagabb képeken egy női (sellőszerű) alakot formáz. Egy további hasonlóság már a különbségekhez vezet át: az oroszlán és az egyszarvú alsó lába az amszterdami metszeten egy emelvényen nyugszik, Páldián viszont, mivel nincs alattuk emelvény, az állatok lábai kissé sután a levegőben lógnak. Egy másik eltérés, hogy az egyszarvú felső lábának a kettős címer miatt szűkebbé vált hely miatt más a tartása, mint az amszterdami metszeten.

Fennmaradt egy másik metszet is 1734 előttről, amelyet a már említett Jan Caspar Philips készített, és rajta a hercegnő címere még jobban kivehető:³²

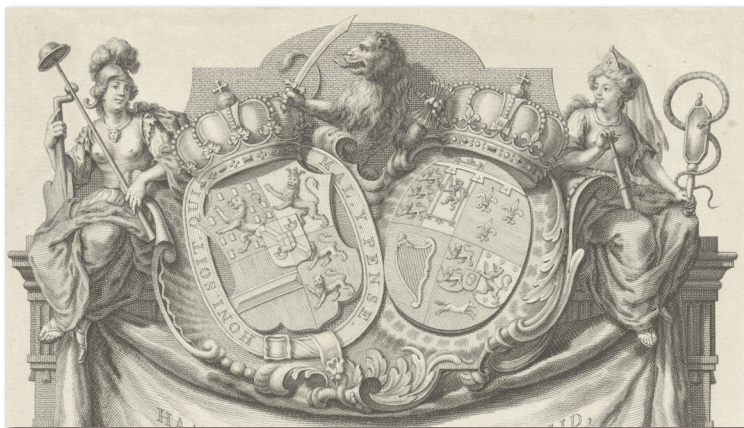

7. kép: Hannoveri Anna címere, részlet a hercegnő portróját ábrázoló nyomtatványról (Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-OB-104.722)

³² A portré alatt látható felirat: „Anna van Bronswyk Luneburg” a hercegné származására utal, ugyanis a Hannoveri (Braunschweig-Lüneburg)-ház tagja volt.

A két előbbi metszettel való egybevetés fényt vet arra is, hogy Páldi miként próbálta meg egyesíteni a hercegi pár címereit. A két címert magába foglaló keret, benne a térdszalagrend mottójával, fontos része volt az Orániai–Nassau-ház címerének – az erdélyi diák metszetén ez fogta egybe a hercegi pár két tagjának címerét. Ahogy korábban láttuk, az oroszlán az Orániai–Nassau-ház címerének is része volt, így az erdélyi diák a Hannoveri Anna címerét bal oldalról tartó oroszlánt minden további nélkül megtarthatta. Páldi azonban még egy ennél fontosabb részletre is ügyelt. Míg az amszterdami metszeten a Hannoveri Anna címerét lezáró korona alsó peremén francia liliomok vannak, addig az utrecht-i metszeten az Orániai–Nassau-ház koronájának alsó peremén szereplő levelek láthatók, bennük egy-egy gyönggyel.

Ez a finom részlet akkor érthető igazán, ha megtekintjük V. Vilmos (IV. Vilmos fia) és Hannoveri Anna kettős címerét egy pár évvel későbbi, szintén Jan Caspar Philips által készített nyomtatványon, amelyen jól láthatók a két címer felett elhelyezkedő koronák alsó peremén levő eltérő díszek:

8. kép: V. Vilmos és Hannoveri Anna kettős címere, részlet a kettejüket köszöntő nyomtatványról, 1752 (Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-OB-104.865)

A Páldi-féle kettős címer és az itt bemutatott címerek egyezései azt mutatják, hogy az erdélyi diák ismerte IV. Vilmos és Hannoveri Anna korabeli címereit, és az így szerzett ismeretek birtokában egyesítette azokat egy metszeten.

Besseling 1747-ben megjelent kiadványait áttekintve érdemes még megemlíteni, hogy a magyar diákok már említett, IV. Vilmos köszöntésére írt költeményén kívül megjelent nála egy másik, hasonló tárgyú, szintén latin nyelvű vers is,³³ amely a címlap tanúsága szerint a magyarokénál néhány nappal korábban

³³ PERRENOT 1747.

készült.³⁴ A szerző egy svájci származású diák, Abraham Perrenot (1726–1784) joghallgató, aki a IV. Vilmos tiszteletére rendezett tűzijátékhoz készült allegorikus rajzok és szövegek ötletgazdája volt.³⁵ Kézenfekvőnek tűnik a feltételezés, hogy ha Páldi és Perrenot diáktársként nem ismerték volna egymást, akár Besseling műhelyében is megismerkedhettek, mindenesetre erre enged következtetni, hogy amikor Perrenot a következő évben egy másik utrecht-i kiadónál, Hendrik Spruithnál kiadta Adriaan Reland költeményeit,³⁶ akkor a kiadvány címlapjához Páldi készíthette a bevezetőben már említett allegorikus metszetet.

Az eddigiek alapján joggal feltételezhető, hogy a Besseling testvérekkel, főleg Hermannal való kapcsolatnak köszönhetően Páldinak rálátása lehetett a műhelyükben folyamatban levő munkákra, zászlós metszete alsó, címeres részének elkészítéséhez mintákat is rendelkezésére bocsáthattak, és a velük való kapcsolat további kapukat nyithatott meg a nyomdásznak készülő erdélyi diák számára.

Az utrecht-i diákok zászlójának utóélete

Az utrecht-i diákok 1747-es zászlóinak emléke több későbbi kiadványban is felmerül, ezek részletes ismertetése meghaladná e közlemény kereteit, egyet közülük azonban érdemes kiemelni. A diákkötetről a következő év áprilisában recenzió jelent meg a *Maandelyke uittreksels of Boekzaal der geleerde waerelt* című korabeli folyóiratban,³⁷ amely az ismertetések mellett aktuális egyetemi és egyházi híreket is közölt. Ebben szintén említik a zászlókat ábrázoló metszetet és a magyar diákokat is, de Páldi és a diákok nevének említése nélkül.³⁸

1766-ban az Orániai–Nassau-ház következő hercege, V. Vilmos látogatott el Utrechtbe. Az eddigiek alapján nem meglepő, hogy ez alkalomból is készült egy kiadvány,³⁹ ráadásul ugyanattól a szerzőtől, Maarten Schagentől, aki a Páldi metszeteit tartalmazó kötetet is írta. A korabeli diákok ez alkalommal is két zászlóval vonultak fel a herceg köszöntésére. Ezekről is maradt fenn metszet, Johannes van Hiltrop utrecht-i metsző munkája:⁴⁰

³⁴ A magyar diákok költeményét tartalmazó kiadvány címlapján ez áll: VII. Kal. Sextil (= július 26.), míg Perrenot-én XIV. Kal. Sextil (= július 19.).

³⁵ Lásd a 28. jegyzetet.

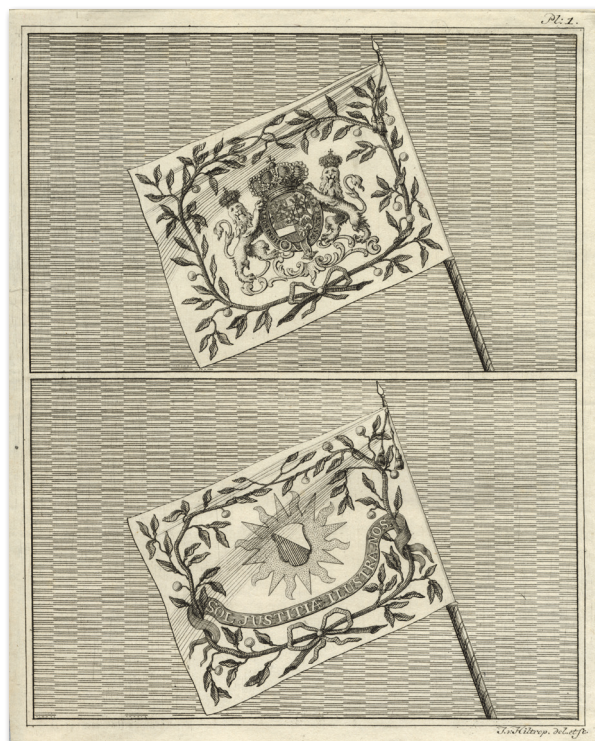
³⁶ RELAND 1748.

³⁷ *Maandelyke uittreksels of Boekzaal*, 1748. április, 422–437.

³⁸ *Uo.*, 426–428.

³⁹ SCHAGEN 1766.

⁴⁰ A rézmetszetet számontartja Landwehr bibliográfiája is. LANDWEHR 1971, 249. A rézmetszet az 1766-os kiadványban a 30. és 31. oldalak között található.

9. kép: Az utrecht-i diákok zászlója 1766-ból

(Schagen, Marten, *Gedagtenis van Utrechts akademievreugde*, Utrecht, 1766)

(*Utrechts Archief*, catalogusnummer: 39539)

A metszet kompozíciója hasonlít Páldi 1747-ben készült rézmetszetére, de vannak nyilvánvaló különbségek is. Az alapvető az, hogy a zászlók iránya fordított, és Van Hiltrop metszetén mindkét zászló csak egy-egy címet ábrázol, ezenkívül a felső részén csak a herceg címere látható, ami érthető, ugyanis V. Vilmos ekkor még nőtlen volt, csak a következő évben kötött házasságot. A két külön képből adódik, hogy nem volt szükség a hercegi címer és Utrecht város címerének és az egyetem jelmondatának szalaggal való összekötésére. További eltérés, hogy Páldi metszetén a képek háttére vonalkázott, Van Hiltropén világos, és az utóbbinál mindkét metszet felső részében jelképes fénysugár halad át. A különbségek ellenére a két metszet egyezik abban, hogy a címerek alatt Páldién is, Van Hiltropén is gazdag, ágakat és leveleket ábrázoló ornamentikus díszítés látható, amelynek két ága Van Hiltrop képeinek felső részében egymásba fonódik, és a levelek között mindkettőn megtalálhatók az ágakon a narancsok, bár számuk eltér. Ezeket látva nem zárható ki, hogy Van Hiltrop látta Páldi metszetét, annál is inkább, mivel a két kiadvány megjelenése között csak 19 év telt

el, másrészt a két kiadvány szerzője azonos, ráadásul a két kötet ugyanabban a városban látott napvilágot.

Az utrechti diákok által a 18. században használt zászlók és a róluk készült metszetek története itt véget ér – Landwehr korábban említett bibliográfiája nem tud más olyan metszetről, amely a 18. század második felében az Oráni-ai–Nassau-ház hercegeinek zászlóját ábrázolná. Páldi és Van Hiltrop metszetei viszont nem merültek teljesen feledésbe: 1914-ben egy utrechti egyetemtörténeti munkában együtt jelentek meg a könyvet illusztráló képmellékletek egyikéként.⁴¹

Páldi Istvánnak a fentebb bemutatott metszetén kívül nyilván voltak még egyéb, felfedezésre váró hollandiai munkái is. Az utrechti diákok zászlóit ábrázoló, részletgazdag alkotása addig is újabb adalékkal szolgál az erdélyi diák hollandiai tevékenységéhez.

Hivatkozott irodalom

STCN = Short-Title Catalogue Netherlands <https://data.cerl.org/stcn/>

ANONIM 1747 – ANONIM, *Serenissimo celsissimoqve principi Gvlielmo Carolo Henrico Frisoni [...] VII. Provinciarvm Vnitarvm gvbernatori [...], Qvvm Rheno-Traiecti fasces solemniter capesseret. Sacrvm esse volvervnt, Ex Hvn-garia studiosi*, Utrecht, H. Besseling, [1747]. (Címleírás az STCN alapján.)

CENNERNÉ 1991 – CENNERNÉ Wilhelmb Gizella, *A grafikus portré a XVIII. századi magyarországi művészetben = Folia Historica*, 16(1991), 53–69.

DRAKENBORCH 1747 – DRAKENBORCH, Arnold, *Redevoering voor den doorluchtigsten vorst [...] Willem Karel Henrik Friso [...] toen zyne hoogheit tot stadhouder [...] van Utrecht ingehuldigd werd*, Utrecht, Willem és Henrik Kroon – Hermannus és Johannes Besseling, 1747. (Címleírás az STCN alapján.)

V. ECSEDY 2014 – V. ECSEDY Judit, *Kolozsvári nyomdászok Utrechtben és Bécsben = Magyar Grafika*, 58(2014/2), 74–75.

V. ECSEDY 2015 – V. ECSEDY Judit, *A magyar Bésaléel, Páldi Székely István kolozsvári nyomdász grafikai munkássága = „Kezembe vészem, olvasom és arról elmélkedem”, Emlékkönyv Fekete Csaba születésének 75. és könyvtárosi működésének 50. évfordulójára*, szerk. Gáborjáni Szabó Botond et al., Debrecen, TtRE Gyűjteményei, 2015, 226–242 (Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények Kiadványai).

⁴¹ VREDENBURCH 1914, VI. tábla [a 80. és 81. oldalak között].

- EYSDEN VAN ACHLUM 1747 – EYSDEN VAN ACHLUM, Johan van, *Eerspoor aan de Nederlanders tot het verdedigen van hunne vryheid*, Utrecht, Hermannus Besseling, 1747. (Címleírás az STCN alapján.)
- FERENCZI 1896 – FERENCZI Zoltán, *A kolozsvári nyomdászat története*, Kereskedelmi és Iparkamara, Kolozsvár, 1896.
- FERENCZI 1903 – FERENCZI Zoltán, *Páldi István nyomdász levele br. Wesselényi Ferenc nagyenyedi főiskolai gondnokhoz Leydenből 1747. febr. 28.* = *Magyar Könyvszemle*, 11(1903), 95–96.
- HEREPEI 1963 – HEREPEI János, *A XVI–XVIII. századbeli kolozsvári nyomdászok iskolai és szakmabeli végzettsége* = *Magyar Könyvszemle*, 79(1963), 169–185.
- HORÁNYI 1776 – HORÁNYI, Alexius, *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum, pars II.*, Viennae, 1776.
- KELEMEN 1910 – KELEMEN Lajos, *Páldi István rézmetsző* = *Művészet*, 9 (1910), 79–96.
- LANDWEHR 1971 – LANDWEHR, John, *Splendid Ceremonies, State entries and royal funerals in the Low Countries, 1515–1791, A Bibliography*, Nieuwkoop, De Graaf, 1971.
- Maandelyke uittreksels of Boekzaal – Maandelyke uittreksels of Boekzaal der geleerde waerelt*, Amszterdam, több egymást követő kiadó, 1715–1811.
- PATAKY 1951 – PATAKY Dénes, *A magyar rézmetszés története*, Bp., Közoktatásügyi Kiadványkötő, 1951.
- PERRENOT – PERRENOT, Abraham, *Serenissimo ac celsissimo principi Gulielmo Carolo Henrico Frisoni [...] Unitarum Septem Regionum gubernatori [...] carmen oblatvm*, Trajecti ad Rhenum, H. Besseling, 1747. (Címleírás az STCN alapján.)
- RELAND 1748 – RELAND, Adriaan, *Poemata quae hactenus reperiri potuerunt, curante Abrahamo Perrenot*, Trajecti ad Rhenum, Hendrik Spruit, 1748.
- SCHAGEN 1747 – [SCHAGEN, Marten], *Naeuwkeurige beschryving van alles wat de heeren studenten der Utrechtsche hooge schole verrigt hebben [...] by de [...] inhuldiging van [...] Wilhem Karel Henrik Friso [...] tot stadhouder*, Utrecht, Hermannus en Johannes Besseling, 1747. (Címleírás az STCN alapján.)
- SCHAGEN 1766 – [SCHAGEN, Marten], *Gedagtenis van Utrechts akademievreugde, betoond ter gelegenheit, dat [...] Willem de Vyfde [...] de verhevene waerdigheden van erfstadhouder, en oppergebiedvoerder [...] aenvaerdende [...] Utrecht en haere hooge school met zyne vorstelyke tegenwoordigheit verëerde*, Utrecht, Gysbert Tieme van Paddenburg és Abraham van Paddenburg, 1766. (Címleírás az STCN alapján.)

- SEGESVÁRY 1935 – SEGESVÁRY Lajos, *Magyar református ifjak az utrechti egyetemen, 1636–1936*, Debrecen, Városi Nyomda, 1935 (Theologiai tanulmányok, 44).
- TÖRÖK 1888 – TÖRÖK István, *Adalékok a kolozsvári ev. ref. kollégium nyomdavezetőinek életrajzához, 1. Páldi Székely István* = *Az Erdélyi Múzeum Egylet Bölcsélet Nyelv és Történettudományi Szakosztályának Kiadványai*, 5(1888/3), 194–199.
- VREDENBURCH 1914 – VREDENBURCH, Willem Carel Adrien van, *Schets van eene geschiedenis van het Utrechtsche studentenleven*, Utrecht, Oosthoek, 1914.
- WESZPRÉMI 1960 – WESZPRÉMI István, *Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza, Első száz*, Bp., Medicina, 1960 (Orvostörténeti könyvek = Libri Historiae Medicae).